

Zorana Simić

U ČAROBNOJ JAMI

I'm a failed poet. Maybe every novelist wants to write poetry first, finds he can't, and then tries the short story, which is the most demanding form after poetry. And, failing at that, only then does he take up novel writing.

Vilijam Fokner

There is poetry as soon as we realize that we possess nothing.

Džon Kejdž

*The desire to be loved
is the last illusion:
Give it up and
you will be free.*

Margaret Atvud

Povremeno je dobro prisetiti se razloga zbog kojih smo tu gde jesmo – okruženi rečima čije se uzajamne *igre* odvijaju po pravilima koja izmiču logici svakidašnjih (zlo)upotreba, otužno prepoznatljivih konvencija, ograničenja i očekivanja. U umetničkoj optici, temeljna kolizija, nepremostiv jaz između modernog subjekta (u svetu) i sveta (u njemu) ostaju prostor igre koja je uvek-već osujećena, ali koja svojim značenjskim raskošem barem prkosi sudijama. Moderna je to, i podjednako stara priča. Stalno iznova, ona iskrsava u svim zamislivim obličjima i kostimima, kad god se iskreno govori o kreativnosti i njenim neslućenim mogućnostima, o muzici, plesu, slikama u rečima, rečima kao muzici, plesu i/ili slikama. Priča je stara koliko i svet (kao pozornica), a svet danas i dalje istinski izmučen, iscrpljen i pohaban, „potrebno mu je pranje i celonedeljni predah”, nedelja neposlovanja i iskorak iz sveprožimajućeg gliba laži i otuđenja. Ili: preko mu je potrebna topla kupka i najmanje sedam dana okrepljujućeg odmora.

„The world needs a wash and a week's rest.” Tako glasi stih V. H. Onda na koji se ovde aludira. Mogao je to da bude i neki drugi stih, a ne ovaj iz Odnovog doba (*Age of Anxiety*, 1947). On se, međutim, nameće kao fina prologomena za govor o čitalačkom svetu Čarlsa Simića, pesnika, esejiste, prevodioca, tumača umetnosti i književnosti, lirike i slikarstva pre svega, rođenog u (osvit) *doba strepnji* (9. maj 1938), koji nije razdvajao ove domene svog rada, baš kao što nije suviše strogo razdvajao ni medije, mehanizme i module umetničkog izražavanja, kreativnosti, a čiji je rad upravo stoga kreativan i podstican. Iskustvo čitanja eseja Čarlsa Simića tokom celonedelnog odmora, u avgustu 2023. godine, godini njegove smrti, bolno je i okrepljujuće u isti mah. Ono podseća na razloge zbog kojih *smo* tu gde jesmo *sami*, vodeći do najizazovnijih suočavanja s istinama i gutbitkom iluzija: „Svekolika umetnost bavi se tim nemogućim stanjem. U tome je njena fa-

talna draž”, reći će Simić u eseju „Frulaš u jami”,¹ zaključujući da su umetnici „Orfeji Novog sveta” koji „iz svog prokletstva izvlače najbolje moguće”. „Svi smo mi na dnu naših privatnih jama.”

Nema u tome nimalo mistike, izuzev one ključne – mistike vizije, talenta. Nema površinske patetike, demonstracija (interpretativne) moći, retoričkih razbacivanja. Posredi nije anahrona romantičarska intervencija, olako posezanje za mitskim obrascima ili kultom ukletog umetnika, premda se u esejističkom opusu Čarlsa Simića lako može nabasati, na primer, na ime Fransiska Goje ili Vilijama Blejka, kao, ponekad, i na pojam/epitet genija, utoliko što je reč o čitaocu koji se raduje talentu čak i kad se pred njim oseća majušno, i koji se ne trudi da ospori i *demistifikuje* viziju drugoga. Simić je *moderan čitalac*, dovoljno svestan subjektivnosti (i) sveta svog sopstvenog doba, upoznat s aporijama savremenog (intimnog) „nemogućeg stanja”; osetljiv, duhovit i blag čitalac, uz to, koji odabranim fenomenima prilazi kao što se prilazi bićima koja nas začuđuju, zadivljuju i raznežuju u isti mah (Bošove slike ili pojedine pesme Luiz Glik indikativan su pandan), pokušavajući da dopre do njihovih slojeva svim svojim spoznajnim kapacitetima, uključujući i one afektivne (otuda *impresionizam*), situirajući ih s lakoćom u širok, impresivan spektar aluzija i asocijacija, ali ne razmećući se po svaku cenu erudicijom i ne robujući sopstvenim premisama; izbirljiv, u odabiru najčešće beskompromisan, svestan da je i sama selekcija već stav, ali nužno dobronameran. Simićeva bilingvalna autorska pozicija, nomadski dinamična biografija, senče njegove sažete, a neiscrpane priče o poeziji kao aktivnoj samoći i samoći kao poeziji – nesaničkoj, ne i nesanjalačkoj – na osoben način. Osnova, međutim, ostaje neuzdrmana: „(privatna) jama”.

Pre tridesetak godina u Njujorku sam do kasno u noć vilenio slušajući na radiju monologe Džima Šeparda. Imao je šou s mnogo zanimljivih priča i malo muzike. Jedne noći ispričao je podužu priču, koju još pamtim, o svetom ritualu nekog amazonskog plemena. Glasila je, otprilike, ovako:

Nekada davno, svake sedme godine članovi ovog zabitnog plemena iskopali bi duboku rupu u prašumi i u nju spustili svog najboljeg frulaša: s malo vode, bez hrane i mogućnosti da se iz nje izvuče. Potom bi se pripadnici plemena pozdravili s njim i otišli da se nikad ne vrate. Posle sedam dana frulaš bi, sedeći skrštenih nogu u dnu jame, počeo da svira. Razume se, niko od njegovih saplemenika nije ga mogao čuti, ali bogovi jesu, i u tome je bila stvar.

Sedam dana neposlovanja Šepardovog/Simićevog frulaša ujedno je nedelja inicijacije u smrt. Čarlsa Simića, međutim, ne zanima, barem ne prevashodno, kontekstualno uporište mita i pojedinačnog rituala, osobena mikroistorija „nekog amazonskog plemena”, pitanje u koje to bogove, u kakav oblik zagrobnog života pripadnici plemenske zajednice veruju, ili s kojim zapravo pobudama oni u jamu spuštaju frulaša. Njega intrigira načelna antropološka svest o smrtnosti i o tišini kao o preduslovu stvaranja – života,

---

¹ Svi citati iz eseja o kojima će biti reči u ovom tekstu dati su u prevodu Vesne Roganović u: Simić, Č. (2021). *Andeli na žici za veš*. Beograd: Arhipelag.

zvuka, a, ko zna, možda i beskraj; izolovan i nepristupačan položaj pojedinca čiji je ultimativni poziv, ultimativni posao kreativnost (u pitanju je „najbolji frulaš” i stoga se upravo od njega očekuje najveća žrtva – njemu se ukazuje najveća počast, takav je rezon primitivnog bratstva); mesto koje je uvek-već *unutra*, do kog se teško stiže i iz kog naizgled nema izlaza, ono mesto koje izmiče čulima „saplemenika”. Čarls Simić čitavu umetnost o kojoj se opredeljuje da piše tretira, drugim rečima, kao svojevrstu nehotičnu simfoniju osamljenih, odbačenih i zabačenih glasova, onih koji dopiru sa samog „dna privatnih jama”, dok *glas* stiže vrednost u onoj meri u kojoj toj simfoniji uspeva da doprinese *sam/-a*.

„Simfonija treba da bude kao priča. Simfonija treba da sadrži sve”, čuvene su reči Gustava Malera. Čarls Simić, u eseju „Muke s poezijom”, ovako poentira: „Dobra poezija nikad nije skretala od svog cilja – da bude neiscrpan izvor paradoksa o umetnosti i ljudskoj situaciji.” Možda bi rekao i sledeće: kad si na dnu (privatne) jame, ne preostaje ti ništa osim da stvaraš, i ta kreacija treba da bude ono što ni najbolje osmišljena, dirigovana priča ne bi mogla, treba da obuhvati sve, jer inače nije poezija, i sasvim je nevažno da li se ta poezija odvija u obliku slike, zvuka, reči ili plesa, nevažno je da li tonovi zavide jeziku ili obratno, da li su slike te koje streme stihovima ili se pak slike ravnaju prema slikama, važno je da je kreativnost što totalnija. „Velika mana poezije, ili jedna od njenih vrhunskih čari, zavisno od vaših gledišta, jeste da želi da obuhvati sve. Pri hladnoj svetlosti razuma, nemoguće je pisati poeziju”, reči su Čarlsa Simića, i ono što njega ultimativno zanima jeste upravo ulazak u toplo, iskorak iz „hladne svetlosti razuma”. Utoliko manje iznenađuje privilegovanje Boša, Goje, Blejka, ili pak Luiz Glik – čiji štimung Simić, možda i prenaplašeno, opisuje kao „mračan”. Otuda, takođe, i inspirativno čitanje slika Odilona Redona, osebujnog kolorita koji kao da želi da prikrije, ali ne i podrije dubinu fragilnih, naizgled bezbrižnih cvetova. („Biti cvet, duboko je / Odgovorno”, piše Emili Dickinson, na čiju neprikosnovenost Simić računa.)

Otuda, takođe, i afirmisanje poezije Elizabet Bišop, autorke koja je nekolicinom stihova uspela da uoblič i raspleše čitavu „umetnost gubitka”: „Izgubila sam dva grada, divna. I, avaj, / neka carstva koja su mi pripadala, dve reke, kontinent. / Nedostaju mi, ali nije to bio sveta kraj.” Simića zanima silazak u tamu u kojoj se otkriva neočekivano *stvaran svet sablasti* ili *sablasni svet stvarnosti*, sama srž avangardnosti/modernosti fenomena koji datiraju iz različitih književnoistorijskih perioda, neprestano se opirući redukciji „puritanskih hroničara” (tako se on sam izražava), nepokoreni stvaralački potencijal onoga što je naizgled mrtvo (a nijedan napisani tekst nije mrtav jer, ako ništa drugo, zauvek pamti telesno prisustvo, nastajanje svog autora – početnog i krajnjeg implicitnog čitaoca – koji nestaje u susretu s onim *realnim*), potencijal dosluha s bogovima, ko god oni bili i bez obzira na to da li ih ima. „I u tome je (bila) stvar.”

*

„Pesnika pokreće čežnja za istinom.” To je stav Čarlsa Simića. I to je važan stav. Biće koje stvara jeste biće koje čežne. Čežnja je pokretač. Čak i ukoliko razgrnemo slojeve

uobičajenog značenja ove reči, ukoliko se vratimo njenim arhaičnim nanosima, ne gubi se ništa upravo zato što je gubitak neminovao: *čeznuti* je isto što i *iščezavati*. To je istina koja se, ma koliki prizvuk klišeja nosila, zapravo često prevlađa ili zaboravlja. I to je bolna istina koja može da (se) pleše. Čak i da se smeje. Pesnik je biće koje se kreće tako što iščezava. Biće koje svojim plesom uvek iznova locira oblik gubitka. „S mesta se nisam pomerio / Ali tu više nisam [...] S mesta se nisam pomerio / Ali sam već daleko / Teško da će me stići”, rečima jednog od Simićevih dražih pesnika, Vaska Pope. „Tajna želja poezije je da zaustavi vreme”, kaže sam Simić; međutim, ta mogućnost je iluzorna. Stvaranje je pak permanentno odbacivanje iluzija. Ono što stvara čezne, iščezava, kreće se u pravcu *istine*. Simić precizira da „postoji istina koja se vidi otvorenim očima, kao i ona koja se vidi zatvorenim očima. Često se one ne prepoznaju kad se sretnu”. I njega zanimaju moguća mesta njihovih susreta, (ne)prepoznavanja, plesnih doticaja. To je topos u njegovim esejima: „[...] u dobroj pesmi, pesnik koji je sastavio te stihove nestaje kako bi pesnik-čitalac mogao da postoji. To *ja* nekog potpunog neznanca, recimo, drevnog Kineza, obraća nam se iz najskrovitijeg kutka u nama i mi se oduševljavamo” („Muke s poezijom”).

Dok čita, Simić traga, dakle, za transformativnim susretima istina koje se vide otvorenim, odnosno zatvorenim očima. Utoliko provokativnije postaje njegovo *moderno (pod) sećanje na Orfeja*. Ako su i umetnici i umetnice o kojima Simić piše „*Orfeji Novog sveta*”, šta je s *Euridikama*? Reklo bi se da *Euridika* u istom tom svetu nema. Simić se ne zanosi iluzijom da na dnu (privatnih) jama neko ko nije *ja* uopšte čeka, i upravo je zato on moderan čitalac. *Euridika* nema čak ni onda kada Marina Cvetajeva, još jedna pesnikinja kojoj je Čarls Simić naklonjen, pokušava da se u ime *Euridika* obrati *Orfejima*: „Ne treba Orfej da slazi do Euridike, / Ni sestre da uznemiruju braća”.² Odnosno, jedino na šta se *Orfej*, bio on oličen u Marini Cvetajevoj ili, primera radi, Rilkeu, danas može osvrtni – jeste upravo mit. Priča koja, nažalost ili na sreću, „u zavisnosti od vaših gledišta”, teži da obuhvati sve, a koja, samim tim, u težnji ka istini, memoriše čitav niz nesporazuma. *Euridika* je prvi kamen spoticanja i poslednja iluzija na putu ma kog bića koje stvara. U tački u kojoj ta iluzija iščezava, onaj tački u kojoj se jedna ista istina vidi i otvorenim i zatvorenim očima, započinje sloboda – autentičnost stvaranja *ja*.

*

Čarls Simić veruje u autentičnost. On veruje u kreativne pojedince, u pesnika-čitaoca, u čitaoca-pesnika. I veruje u otvorenost sveta. „Nadrealisti su intuitivno osećali da stvaranje sveta nije završeno. Haos koji se iskazao kroz stvaranje antičkog mita još nije izrekao konačnu reč. Slučaj je i dalje jedna od manifestacija kosmičke misterije. Druga je matematika. Raspeti smo u strahu između slobode i nužnosti. Budućnost je zauvek otvorena igra *Cadavre Exquis*” („Mala eskimska Venera”).

Simićev pogled na umetnost u velikoj je meri eliotovski. Kao i svako drugo, i takvo *gledište* podleže sopstvenim ograničenjima. Na njih se već intenzivno ukazivalo: s Elio-

---

² Zlata Kocić, prev.

tovom koncepcijom tradicije (i individualnog talenta) polemicalo se, što implicitno, što eksplicitno, tokom čitavog dvadesetog veka, a polemiše se, uostalom, i danas. Pitanja koja Čarls Simić zanemaruje posežući za Šepardovom pričom o čarobnom frulašu nisu beznačajna. To su pitanja kojima se razne discipline, a na prvom mestu antropologija, uveliko bave, inspirativno i temeljno odgovarajući na stare priče novim pričama. Ipak, dubina i suverenost Simićevog čitalačkog angažmana, uporedo sa svedenošću i nepretencioznošću autorskog postupka, ne ostavljaju previše prostora za kritike, za pobunu koja ne bi bila usiljena i neubedljiva. One jednostavno pozivaju na užitak. I na učenje kroz užitak. Mogao bi se braniti stav da je Čarls Simić najkreativniji upravo kada čita, kad postaje čitalac-pesnik. A svet bi bez takvih čitalaca bio lišen poetskog, bilo da je vizura kroz koju ga/je posmatramo eliotovska ili antieliotovska.

„Možda je zadatak poezije da iz olupina religioznih, filozofskih i političkih sistema spase tračak autentičnog”, sugeriše Čarls Simić. I to je ne samo moderna već i avangardna pozicija. Sve dok se ona zastupa, čitanje i pisanje imaju smisla. Makar je zastupalo jedno jedino *ja*. „Pesma je mesto gde pesničko *ja* pomoću vizionarske alhemije postaje ogledalo svih nas”, zaoštrava Simić stav. Motiv „vizionarske alhemije” takođe je jedan od njegovih čitalačkih/esejističkih toposa. Nužan preduslov stvaranja jeste *imaginacija*. Imaginacija koja i koju stvarnost (produbljeno shvaćenog ličnog iskustva) ne opovrgava. Dovoljna je i blaga malodušnost da bi se u takvom stavu iščitala elitistička ili malograđanska tlapnja. Ipak, reklo bi se da Čarlsa Simića takva iščitavanja, ako ih je i bilo, nisu preterano uznemiravala. U tački u kojoj prestaje čežnja za tračkom autentičnosti, poezija se povlači u drugi plan, iščezava. I to nije u kontradikciji s permanentnim gubitkom iluzija koji se odigrava u stvaralačkom *ja*. U tome je najveća uzaludnost kreativnosti; i gubitak i dobitak. Njena „fatalna draž”. Nema *Euridika* koje uvek-već nisu Orfej *sam*, i nema *Orfeja* koji uvek-već nisu *Euridika*. *Sama*.

*

The world needs a wash and a week's rest. Tako glasi stih V. H. Odn. Stih je naizgled jednostavan. Pripada celini *Doba strepnji* iz koje je u ovoj prilici istrgnut. Ipak, on zaista obuhvata sve(t). Toliko da celina, po potrebi, može da postane i zanemarljiva. Svojom rezolutnom nenametljivošću, ovaj stih poziva čitaoca da iznese istinu o njemu – o stihu kao i o svetu – koja se vidi i otvorenim i zatvorenim očima. Svetu je potrebno pranje i celonedeljni odmor. Toliko nam pesnik saopštava. Svet je izmučen, iscrpljen i pohaban. Postao je poput mašine, a nekada je bio telo, beba. Treba mu pauza. Da bi mogao da nastavi, svetu je neophodna banjska rehabilitacija, celonedeljni predah od dugog, a iznurujućeg poslovanja, za svet je dragoceno da se posveti sebi i da u sebi, makar i na „dnu svoje privatne jame”, pronade slušaoca i sagovornika, ne bi li tako mogao da razmisli i o ispravnosti i o celishodnosti poslovanja, o mogućim promenama, daljim koracima. Ništa od toga pesnik u ovom stihu ne precizira. Ili: svet je odvajkada i zauvek pogrešan, obična mrcina, beživotna mašina, zao i oduran, ružan i kužan, bedan i jadan, nepopravljiv, nedostojan; treba ga pokoriti, žrtvovati zarad ma kog cilja, treba ga dokraja uništiti, prema

njemu biti nemilosrdan, ribati ga dok ne postane sasvim ispran, potpuna olupina. Ni to pesnik ne precizira. Ili, čak: svet nije divan i zato zaslužuje kraj. Ili, čak (čak!): svet je divan i zato zaslužuje kraj. Ništa od toga nije *poruka* istrgnutog stiha. V. H. Odn taj stih jednostavno piše čeznući za istinom i pušta da istina zaživi u čežnji čitaoca. Čarls Simić bio je čitalac čija je čežnja ostavila trag. „Tračak autentičnog” u olupinama. Čitanje njegovih eseja u avgustu 2023. godine, u mesecu koji ume da bude suroviji od aprila, bolno je i okrepljujuće u isti mah. Nesorazum je neizbežan. Istorija pisanja i čitanja jeste istorija nesporazuma. Ponekad se, međutim, istine susretnu. I istine mogu da plešu. Poezija: zaista bi bilo budalasto tražiti išta čarobnije od toga.